

Høringsnotat

Forslag til lov om endring av juridisk kjønn

1	Innledning.....	4
2	Høringsnotatets hovedinnhold.....	4
3	Bakgrunn	6
3.1	Rapport fra ekspertgruppe: Rett til rett kjønn – helse til alle kjønn.....	6
3.2	Uttalelse fra Likestillings- og diskrimineringsombudet.....	7
3.3	Interdepartemental arbeidsgruppe.....	8
4	Gjeldende rett og praksis	8
4.1	Folkeregisterforskriften og forvaltningspraksis	8
4.2	Menneskerettighetene	9
5	Regler for endring av juridisk kjønn i andre land.....	10
5.1	Sverige	10
5.1.1	Offentlig utredning om endring av kjønn og aldersgrenser	10
5.2	Danmark.....	11
6	Nærmere om forslaget til ny ordning for endring av juridisk kjønn	12
6.1	Ekspertgruppens forslag.....	12
6.1.1	Steriliseringskravet og øvrige medisinske krav	12
6.1.2	Erklæringsmodell	12
6.1.3	Pålagt refleksjonsperiode?.....	13
6.2	Departementets vurderinger og forslag.....	15
7	Endring av juridisk kjønn for barn og unge.....	15
7.1	Ekspertgruppens forslag.....	15
7.1.1	Aldersgrense for endring av juridisk kjønn.....	15
7.1.2	Ungdom mellom 16 og 18 år.....	16
7.1.3	Barn under 16 år.....	16
7.2	Departementets vurderinger og forslag.....	16
7.2.1	Aldersgrense for endring av juridisk kjønn.....	16
7.2.2	Barn mellom 7 og 16 år.....	17
7.2.3	Barn under 7 år	18
7.2.4	Personer under vergemål	18
8	Forvaltning av ny ordning – saksbehandling og klageadgang	19
8.1	Ekspertgruppens forslag.....	19

8.2	Departementets vurderinger og forslag.....	19
9	Lovstruktur	20
10	Den rettslige betydningen av nytt juridisk kjønn - Behov for endringer i andre lover 21	
10.1	Innledning.....	21
10.2	Barneloven	21
10.2.1	Barns rett til medvirkning	21
10.2.2	Samtykke fra foreldre med foreldreansvar	22
10.2.3	Samtykkekompetanse etter en omsorgsovertakelse	22
10.2.4	Etablering av foreldreskap og foreldreansvar	23
10.3	Bioteknologiloven	23
10.4	Lov om folkeregister	24
10.5	Navneloven.....	24
10.5.1	Generelt om hensyn bak loven	24
10.5.2	Gjeldende rett	24
10.5.3	Behov for endring i navneloven	25
10.6	Passloven.....	25
10.6.1	Gjeldende rett og praksis	25
10.6.2	Vedrørende behov for endring i passloven.....	25
11	Økonomiske og administrative konsekvenser	26
12	Merknader til de enkelte bestemmelsene	27
13	Forslag til lov om endring av juridisk kjønn	29

1 Innledning

Helse- og omsorgsdepartementet foreslår i dette høringsnotatet en ny lov som skal gjøre det enklere å endre juridisk kjønn.

Norge har over lang tid stilt omfattende medisinske krav til den som ønsker å endre sitt kjønn i Folkeregisteret (personens ”juridiske kjønn”). Det er blant annet stilt krav om irreversibel sterilisering og kastrasjon,

Bakgrunnen for dette er medisinske vurderinger som var utbredt i en rekke land for 50-60 år siden. Praksisen er ikke regulert og har vært uforandret siden de første kjønnskifteoperasjonene ble gjennomført i Norge på 1950-60-tallet. Ordningen har blitt kritisert, både av brukerorganisasjoner og menneskerettighetsinstanser og av enkeltpersoner som ønsker å skifte juridisk kjønn uten å måtte gjennomgå fullstendig kjønnsbekreftende behandling.

Helsedirektoratet oppnevnte i 2014 en ekspertgruppe etter oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet. Gruppen peker i sin rapport på at kastrasjon ikke er en medisinsk nødvendig del av helsehjelpen til pasienter med kjønnsdysfori og at mange av disse pasientene ikke ønsker å gjennomgå fullstendig kjønnsbekreftende behandling med sterilisering og kastrasjon. Gruppen mener det kan stilles spørsmål ved om dagens vilkår for å endre juridisk kjønn er i tråd med Norges menneskerettslige forpliktelser.

I en uttalelse av 9. september 2014 konkluderte Likestillings- og diskrimineringsombudet med at dagens praksis er forskjellsbehandling i strid med diskrimineringsloven om seksuell orientering.

Helse- og omsorgsdepartementet foreslår derfor å fjerne dagens krav om sterilisering og medisinsk behandling som vilkår for å få endre juridisk kjønn.

På bakgrunn av uttalelsen fra Likestillings- og diskrimineringsombudet satte regjeringen i oktober 2014 ned en interdepartemental arbeidsgruppe som skulle arbeide parallelt med ekspertgruppen. Hensikten var å få fortgang i arbeidet med å foreslå nye regler for endring av juridisk kjønn.

Forslagene i dette høringsnotatet bygger videre på ekspertgruppens og den interdepartementale gruppens arbeid.

2 Høringsnotatets hovedinnhold

Helse- og omsorgsdepartementet foreslår i dette høringsnotatet en ny lov som skal gjøre det enklere og mindre inngripende å endre juridisk kjønn. Personer som opplever å tilhøre et annet kjønn enn de er registrert med i folkeregisteret, bør ha rett til å endre juridisk kjønn uten krav om bestemt diagnose eller medisinsk behandling. Retten til å endre juridisk kjønn bør baseres på egen opplevelse av kjønnsidentitet. Departementet foreslår at personer som har fylt 16 år, selv skal kunne søke om endring av juridisk kjønn.

Endring av juridisk kjønn og endring av navn henger ofte tett sammen. Departementet foreslår derfor også å senke aldersgrensen for å endre navn etter navneloven, fra 18 til 16 år.

Personer mellom 7 og 16 år kan etter forslaget, søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvaret. Dersom barnet har to med felles foreldreansvar og en av disse ikke ønsker å søke om endring, vil det mest forsvarlige være at barnet venter til fylte 16 år før endring kan finne sted.

Departementet foreslår at endring av juridisk kjønn for barn under 7 år kun skal kunne gjøres for barn med medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Foreldrene kan søke på vegne av barnet. Barnets tilstand må dokumenteres av helsepersonell.

Departementet foreslår at søknad om endring av juridisk kjønn behandles av skattekontoret. Skattekontorets vedtak skal kunne påklages til Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Når en person har endret juridisk kjønn, skal som hovedregel det nye kjønn legges til grunn ved anvendelsen av regler i andre lover og forskrifter der kjønn er av betydning. Dette gjelder for eksempel regler om kjønnskvoteing. Departementet foreslår imidlertid noen unntak der det kroppslige kjønn legges til grunn. Dette gjelder blant annet ved anvendelse av bioteknologilovens regler om assistert befruktning og i den grad det er nødvendig for å etablere foreldreskap og foreldreansvar etter barneloven.

Begrepsbruk

Med begrepet ”kroppslig kjønn” menes i dette høringsnotatet det kjønn en person fysisk synes å tilhøre eller stå nærmest sammenliknet med gjennomsnittet av befolkningen, inndelt etter de mest typiske varianter av kvinnelige og mannlige kjønnskaraktistika (ulik kroppsbygning, ulike genitalia mv.). Det er viktig å være oppmerksom på at begrepet kroppslig kjønn ikke betyr at det alltid er åpenbart om en person bør kategoriseres som mann eller kvinne. Bl.a. fødes det hvert år noen barn med uklare ytre kjønnsorganer og en del personer har fra naturens side en kroppsform som ikke uten videre lar seg entydig plassere i en av de to tradisjonelle kjønnskategoriene.

Begrepet ”juridisk kjønn” brukes om den kjønnsstatus, kvinne eller mann, en person blir registrert med i Folkeregisteret. Juridisk kjønn registreres på grunnlag av opplysningen i fødselsmeldingen, som helsepersonell sender til Folkeregisteret når barnet er født.

”Personer med kjønnsinkongruens” brukes i dette høringsnotatet som en samlebetegnelse for alle personer som opplever mangel på samsvar (i større eller mindre grad) mellom egenopplevd kjønnsidentitet og ens registrerte, juridiske kjønnsstatus. Begrepet erstatter tidligere hyppig brukte benevnelser som transseksuelle, transpersoner, transvestitter m.fl. og er i tråd med ekspertgruppens begrepsbruk. Termen bygger på WHO's betaversion av diagnosemanualen ICD-11 (International Classification of Diseases). Kjønnsinkongruens trenger ikke i seg selv innebære behov for hjelp, selv om fenomenet i en del tilfeller fører

til ulik grad av dysfori (psykiske og/eller fysiske helseproblemer knyttet til kjønnsinkongruens).

Med ”personer med kjønnsdysfori” menes personer med kjønnsinkongruens som i tillegg opplever (i større eller mindre grad) smerte, plager og ubehag knyttet til sin situasjon. Personene kan ha behov for hjelp fra helsetjenesten og andre tjenester. Hjelpet behovet kan gjelde alt fra kjønnsbekreftende behandling og/eller hormonbehandling til samtaler med psykolog/sexolog/annen terapeut og til støtte og oppfølging på ulike livsområder.

I høringsnotatet brukes forkortelsen "lhbt", for eksempel i "lhbt-personer". Forkortelsen står for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

3 Bakgrunn

3.1 Rapport fra ekspertgruppe: Rett til rett kjønn – helse til alle kjønn

Høsten 2013 ga departementet Helsedirektoratet i oppdrag å sette ned en ekspertgruppe for å gjennomgå og foreslå endringer i den norske ordningen for endring av juridisk kjønn. Ekspertgruppen skulle også vurdere behovene for endringer i dagens utrednings- og behandlingstilbud. Bakgrunnen for oppdraget var blant annet den økende kritikken av gjeldende praksis for endring av juridisk kjønn.

Helsedirektoratet oppnevnte i desember 2013 en bredt sammensatt ekspertgruppe med 18 medlemmer, ledet av advokat Kari Paulsrud, og med representanter fra helsetjenesten og bruker- og interesseorganisasjoner, i tillegg til personer med juridisk og samfunnsfaglig kompetanse. Gruppen fikk følgende mandat:

- "1. Gjennomgå nasjonale og internasjonale retningslinjer, veiledere, prosedyrer mv. som gjelder diagnostikk, behandling og oppfølging av personer med transseksualisme og transpersoner.
2. Gjennomgå eksisterende utrednings- og behandlingstilbud i Norge til personer med transseksualisme og transpersoner.
3. Gjennomgå gjeldende regelverk og forvaltningspraksis i saker som gjelder endring av juridisk kjønn, samt vurdere om disse er i tråd med Norges menneskerettslige forpliktelser.
4. Vurdere hvorvidt kravet om sterilisering bør bortfalle og konsekvenser av et eventuelt bortfall av kravet.
5. Vurdere hvilke kriterier som bør gjelde for endring av juridisk kjønn.
6. Vurdere behovene for og foreslå endringer i dagens pasient- og behandlingstilbud, samt eventuelle andre tiltak for å sikre personer med transseksualisme og transpersoner helhetlige og gode pasientforløp i alle deler av helsetjenestene. Herunder ligger også å vurdere behov for egne retningslinjer for fagområdene.
7. Vurdere økonomiske og administrative konsekvenser av foreslåtte tiltak."

På anmodning fra Helse- og omsorgsdepartementet leverte ekspertgruppen en delrapport 15. desember 2014 med gruppens anbefalinger om vilkår for endring av juridisk kjønn.

I delrapporten anbefalte gruppen at:

- endring av juridisk kjønn gjøres til en lovbestemt rettighet, atskilt fra medisinske og behandlingsmessige forhold.

- endring av juridisk kjønn skal baseres på den enkeltes subjektive opplevelse av eget kjønn og beslutning om kjønnsstilhorighet, uten krav til diagnose, sterilisering eller annen medisinsk behandling.

- en ny ordning bør bygge på en erklæringsmodell, ved at de som opplever mangel på samsvar mellom egen kjønnsidentitet og registrert kjønnsstatus kan få endret juridisk kjønn ved å sende inn en egenerklæring.

Ekspertgruppen drøftet også behovet for:

- en innlagt refleksjonsperiode, som i Danmark. Flertallet anbefalte ikke et slikt krav.

- begrensninger i hvor ofte det kan søkes om endret kjønnsstatus. Gruppen mente at re-endring av juridisk kjønn bør kunne gjøres dersom særlige grunner tilsier det.

- aldersgrenser. Myndighetsalder (18 år) bør ifølge gruppen legges til grunn som hovedregel. Den foreslo at personer fra 16 til 18 år skal kunne få endret juridisk kjønn dersom ingen av foreldrene motsetter seg det. Hvis en av foreldrene motsetter seg begjæringen, anbefalte gruppen at saken avgjøres av Fylkesmannen. Fra 12 til 16 år kan foreldre begjære endring såfremt barnet ønsker det. Fra 0 til 12 år kan endring skje etter foreldrenes begjæring og utifra sakkyndig vurdering som bekrefter at behovet for endring av juridisk kjønn er til stede.

Gruppens forslag omtales nærmere og drøftes under punktene 6-8 nedenfor.

Ekspertgruppen la frem sin endelige rapport 10. april 2015. Rapporten sendes på høring parallelt med dette høringsnotatet og er tilgjengelig på regjeringen.no. Se vedlegg.

3.2 Uttalelse fra Likestillings- og diskrimineringsombudet

I en uttalelse fra Likestillings- og diskrimineringsombudet til Helse- og omsorgsdepartementet 9. september 2014 konkluderte ombudet med at departementet har brutt diskrimineringsloven om seksuell orientering:

”Praksisen der det kreves hormonell behandling, diagnose og operasjon som vilkår for å endre juridisk kjønn, er forskjellsbehandling i strid med loven. Kravene om at [X] må få en diagnose, gjennomgå hormonell behandling og en kjønnskorrigerende operasjon (herunder irreversibel sterilisering) som vilkår for å endre sitt juridiske kjønn, er diskriminerende.”

Ombudet ba departementet redegjøre for videre håndtering i tilfelle departementet ikke ønsket å klage saken inn for Likestillings- og diskrimineringsnemnda.

I departementets svar til ombudet 13. oktober og 13. november 2014 fremgår det at saken ikke vil bli påklaget. Departementet viste til det pågående arbeidet med å utrede endringer i vilkårene for endring av juridisk kjønn og at departementet ville komme tilbake til aktuelle tiltak etter at dette arbeidet er avsluttet.

3.3 Interdepartemental arbeidsgruppe

På bakgrunn av uttalelsen fra Likestillings- og diskrimineringsombudet, satt regjeringen i oktober 2014 ned en interdepartemental arbeidsgruppe som skulle arbeide parallelt med ekspertgruppen. Hensikten var å få fortgang i arbeidet med å foreslå nye regler for endring av juridisk kjønn. En viktig del av mandatet var å utrede konsekvenser av de foreløpige anbefalingene om endring av juridisk kjønn i ekspertgruppens delrapport. Gruppen bestod av representanter fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Finansdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet. Gruppen leverte sin rapport 10. april 2015.

4 Gjeldende rett og praksis

4.1 Folkeregisterforskriften og forvaltningspraksis

En persons kjønn fastsettes som regel rett etter fødsel og baseres på hva slags ytre kjønnsorgan det nyfødte barnet har. Informasjon om kjønn registreres i Folkeregisteret og fremgår av fødselsnummeret. Det niende siffer i fødselsnummeret er partall for kvinner og oddetall for menn. Dette innebærer at personer som ønsker å endre kjønn i Folkeregisteret, må få nytt fødselsnummer.

Fødselsnummer kan ifølge folkeregisterforskriften (§ 2-2 femte ledd) endres når fødselsdato eller kjønnsstatus endres. Det er ikke regulert i lov eller forskrift hvilke vilkår som må være oppfylt for at en person skal få endret sin kjønnsstatus.

I henhold til langvarig og fast praksis, endres kjønn i Folkeregisteret etter at Skattedirektoratet har mottatt bekreftelse fra Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme ved Oslo universitetssykehus om at "endelig konvertering av kjønn har funnet sted". Det er laget et eget skjema for dette. Fra og med juli 2013 har Helsedirektoratet hatt ansvaret for å utstede tilsvarende bekreftelse for personer som har gjennomgått kjønnsbekreftende behandling i utlandet og som ønsker å endre juridisk kjønnsstatus i Norge.

Bekreftelse fra Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme om "endelig konvertering av kjønn" utstedes i dag bare for personer som har

- diagnosen F64.0 –Transseksualisme,
- fullført en lengre psykiatrisk utredning, samt gjennomgått langvarig hormonbehandling og
- fullført irreversibel sterilisering. Testikler/ovarier må være fjernet kirurgisk, i den hensikt å skifte kjønn.

4.2 Menneskerettighetene

Selv om det så langt ikke er utarbeidet en egen konvensjon som sikrer lhbt-personers rettigheter spesielt, slik som for eksempel FNs Barnekonvensjon og Kvinnekonvensjon gjør for hhv barn og kvinner, vil lhbt-personer likevel være beskyttet av konvensjonene om universelle, grunnleggende rettigheter. Hva dette innebærer i praksis, med utgangspunkt i de særskilte utfordringene lhbt-personer møter, er utdypet og konkretisert blant annet i de såkalte Yogyakarta-prinsippene og i Europarådets ministerkomité's lhbt-anbefaling (CoE CM Rec 2010/5).

Norge er en pådriver for å få på plass en mer konkret og kraftfullt internasjonal lovgivning som kan sikre lhbt-personers rettigheter. Norge har blant annet deltatt i utviklingen av anbefalingen fra Europarådets ministerkomité om tiltak for å bekjempe diskriminering på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Anbefalingen er ikke juridisk bindende, men vises stadig oftere til av den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg og av nasjonale domstoler. Dette er det første internasjonale instrument som spesifikt tar utgangspunkt i lhbt-personers utfordringer. Anbefalingen legger blant annet føringer på statene når det gjelder rettigheter og tilbud for personer med ulike typer kjønnsstatistikk, spesielt i §§ 20 og 21, om endring av juridisk kjønn, og i § 35, om tilgang til relevant behandling:

"20. Prior requirements, including changes of a physical nature, for legal recognition of a gender reassignment, should be regularly reviewed in order to remove abusive requirements.

21. Member states should take appropriate measures to guarantee the full legal recognition of a person's gender reassignment in all areas of life, in particular by making possible the change of name and gender in official documents in a quick, transparent and accessible way; member states should also ensure, where appropriate, the corresponding recognition and changes by non-state actors with respect to key documents, such as educational or work certificates.

35. Member states should take appropriate measures to ensure that transgender persons have effective access to appropriate gender reassignment services, including psychological, endocrinological and surgical expertise in the field of transgender health care, without being subject to unreasonable requirements; no person should be subjected to gender reassignment procedures without his or her consent."

En oversikt over lhbt-relaterte dommer (case-law) avsagt av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg er samlet og omtalt i en egen publikasjon utgitt av Europarådet i 2015.

Yogyakarta-prinsippene er nedfelte prinsipper om anvendelsen av internasjonale menneskerettigheter i forbindelse med seksuell orientering og kjønnsidentitet. Prinsippene fastslår at ingen skal være tvunget til å gjennomgå medisinske prosedyrer, herunder kirurgi, sterilisering eller hormonbehandling, for å endre juridisk kjønn.

For en nærmere beskrivelse av forholdet til diskrimineringsforbudet i Grunnloven § 98 og EMK artikkel 14, retten til privatliv etter Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 og andre menneskerettslige forpliktelser, vises til ekspertgruppens rapport punkt 8.1.

5 Regler for endring av juridisk kjønn i andre land

De senere årene har flere land endret sine kriterier for endring av juridisk kjønn, blant annet Sverige, Danmark, Nederland og New Zealand. Endringene har gjort det enklere å få godkjent en annen kjønnsidentitet enn den man er født med. Lovendringene har til dels kommet på bakgrunn av domsavgjørelser i hvert enkelt land, hvor det er lagt særlig vekt på menneskerettighetene. I Sverige og Danmark er det nylig blitt vedtatt regelverk som holder de helsemessige og medisinske aspektene atskilt fra spørsmålet om endring av juridisk kjønn. I punkt 5.1 og 5.2 gis det en kort beskrivelse av den svenske og danske ordningen. For en mer omfattende beskrivelse av ordningene i andre land, se ekspertgruppens rapport kapittel 9.

5.1 Sverige

Personer over 18 år som er bosatt i Sverige kan søke om endring av personnummer og juridisk kjønn. Lag om fastställande av könstillhörighet av 1972 § 1 slår fast at:

"en person ska efter egen ansökan få fastställt att han eller hon har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen, om han eller hon

1. sedan en lång tid upplever att han eller hon tillhör det andra könet,
2. sedan en tid uppträder i enlighet med denna könsidentitet,
3. måste antas komma att leva i denna könsidentitet även i framtiden, och
4. har fyllt arton år".

I juli 2013 ble det iverksatt en lovendring om fjerning av det femte punktet i lovteksten. Dette punktet forutsatte at personen også måtte ha gjennomgått irreversibel sterilisering eller av en annen årsak mangle forplantningsevne.

Rättsliga rådet ved Socialstyrelsen (tilsvarende Helsedirektoratet i Norge) vurderer søknader om endring av juridisk kjønn. Ved innvilget søknad orienteres Skatteverket som så tildeler nytt personnummer. Det er også Rättsliga rådet som gir tillatelse til å gjennomføre kjønnsbekreftende kirurgi på kjønnsorganer. Videre er det Rättsliga rådet som etter søknad gir tillatelse til å gjennomføre kastrasjon.

5.1.1 Offentlig utredning om endring av kjønn og aldersgrenser

En ny svensk offentlig utredning ble lagt frem 22. januar 2015 - SOU 2014:91 Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering. Bakgrunnen for utredningen er at den svenske lovgivningen ikke skiller tilstrekkelig mellom juridiske og medisinske spørsmål.

Utredningen foreslår to lover, en som regulerer endring av juridisk kjønn og en som regulerer helsemessige forhold, herunder behandlingstilbudet til personer med ulike former for kjønnsinkongruens.

Forslaget til ny lov om endring av juridisk kjønn legger stor vekt på at en endring skal kunne skje raskt og enkelt uten at det stilles krav om medisinsk eller psykologisk behandling eller vurdering.

Det foreslås at personer som har fylt 15 år selv skal kunne søke om endring av juridisk kjønn. Disse anses å ha nådd en slik alder og modenhet at de bør kunne søke om endring av juridisk kjønn selv, uavhengig av foreldrenes samtykke.

Utredningen foreslår videre at barn mellom 12 og 15 år skal kunne søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvaret. Dersom den unge har to med felles foreldreansvar, kreves i utgangspunktet samtykke fra begge. Hvis en med foreldreansvar ikke samtykker, skal imidlertid sosialnemnden kunne beslutte at endring kan gjøres likevel dersom dette er nødvendig av hensyn til barnets beste.

For barn under 12 år med uklare kjønnskarakteristika, kan juridisk kjønn endres dersom det foreligger erklæring fra lege om at endringen er i tråd med utviklingen av barnets kjønnsidentitet og i samsvar med barnets vilje.

5.2 Danmark

I september 2014 trådte nye lovregler i kraft i Danmark slik at det i dag kun kreves en skriftlig erklæring fra søkeren om at vedkommende ønsker å endre juridisk kjønn.

En arbeidsgruppe nedsatt av den danske regjeringen for å utrede kriteriene for endring av juridisk kjønn, anbefalte å innføre den såkalte "erklæringsmodellen". Forslaget ble vedtatt av Folketinget 11. juni 2014. Modellen innebærer at personer over 18 år som opplever manglende samsvar mellom egen kjønnsidentitet og sitt folkeregistrerte juridiske kjønn kan begjære å få endret sitt juridiske kjønn i Folkeregisteret. Kravet er at vedkommende avgir en skriftlig erklæring om at ønsket om nytt personnummer er begrunnet i at personen "oplever sig som tilhørende det andet køn".

Erklæringsmodellen er i Danmark supplert med en såkalt refleksjonsperiode på seks måneder fra begjæringstidspunktet. Dette innebærer at vedkommende må vente i seks måneder og deretter bekrefte sin begjæring før den kan imøtekommes.

Refleksjonsperioden er ment å sikre at ønsket om endring av juridisk kjønn ikke er uttrykk for en impulsiv beslutning. Personen kan benytte denne perioden til å kle seg og fremstå i tråd med sin kjønnsidentitet før vedkommende treffer en endelig beslutning.

Under arbeidet med loven ble det også vurdert to alternative modeller; *diagnosemodellen* som innebærer at personen må ha gjennomgått psykiatrisk utredning og fått diagnosen F 64.0 - transseksualisme, og *vurderingsmodellen* som innebærer at en sakkyndig skal vurdere om personens ønske om å endre juridisk kjønn er reellt. Ingen av modellene ble vedtatt da flertallet ikke ønsket å innføre en ordning som kunne oppleves langvarig og byråkratisk for den enkelte. En mulig ulempe fordi den valgte modellen åpner for at juridisk kjønnskifte også kan begjæres gjennomført av andre grunner enn

kjønnsinkongruens (for eksempel som følge av psykisk lidelse), ble vurdert å være begrenset blant annet fordi en endring av juridisk kjønn kan reverseres. I tillegg ble det lagt vekt på at en enklere adgang til endring av juridisk kjønn ville bidra til at færre gjennomgår medisinsk behandling utover det de har behov for.

I Danmark er det også mulig å få kjønnsangivelsen "X" i passet.

6 Nærmere om forslaget til ny ordning for endring av juridisk kjønn

6.1 Ekspertgruppens forslag

6.1.1 Steriliseringskravet og øvrige medisinske krav

For å få endret juridisk kjønn, kreves etter dagens praksis at Skattedirektoratet har mottatt en bekreftelse fra Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme ved Oslo universitetssykehus, om at «endelig konvertering av kjønn har funnet sted», jf. omtale ovenfor i punkt 4.1. En endelig konvertering innebærer at vedkommende har fått diagnosen F64.0 – transseksualisme og gått gjennom en lengre psykiatrisk utredning og langvarig hormonbehandling. I tillegg må det være fullført en irreversibel sterilisering.

Ekspertgruppen anbefaler å fjerne kravet om sterilisering og de øvrige medisinske vilkårene. Personer bør få endre juridisk kjønn i Norge uten at det stilles krav om kastrasjon eller annen form for sterilisering. Gruppen viser til at kjønnsidentitet er et personlig anliggende, som få andre har bedre innsikt i og forutsetninger til å mene noe om enn den enkelte selv. Helsetjenesten eller andre tjenester kan følgelig ikke, i de fleste tilfeller, påberope seg noen legitim avgjørende myndighet i spørsmålet om individuell endring av juridisk kjønn. Dette må det være opp til den enkelte person selv å ta stilling til og bestemme, eventuelt i samråd med foreldre, dersom alderen tilsier det.

6.1.2 Erklæringsmodell

Ekspertgruppen har vurdert tre ulike modeller for hvilke vilkår som bør stilles for å få endre juridisk kjønn; diagnosemodellen, vurderingsmodellen og erklæringsmodellen. Felles for alle de tre modellene er at det ikke stilles krav om medisinske inngrep eller medisinsk behandling. Gruppen beskriver modellene slik:

”Diagnosemodellen innebærer at en eller flere av de psykiatriske diagnosene rubrisert under «Kjønnsidentitetsforstyrrelser» i ICD 10 skal være vilkår for å kunne begjære endring av juridisk kjønn. Søkeren må ha gjennomgått psykiatrisk utredning og fått diagnosen transseksualisme eller tilsvarende.

Vurderingsmodellen innebærer at den som vil endre juridisk kjønn må fremlegge dokumentasjon fra en sakkyndig, som bekrefter at søkeren er transseksuell eller tilsvarende, og at det ikke er helsemessige forhold, herunder psykisk sykdom, som taler mot å innvilge nytt juridisk kjønn.

Erklæringsmodellen går ut på at personer som opplever manglende samsvar mellom egen kjønnsidentitet og sitt registrerte juridiske kjønn selv kan begjære endring av juridisk kjønn. Det må vedlegges en egenerklæring om at vedkommende opplever manglende samsvar mellom juridisk kjønn og egen kjønnsidentitet.”

Ekspertgruppen anbefaler å basere de nye reglene på erklæringsmodellen.

Gruppen viser til at endring av kjønnskategori i Folkeregisteret bør holdes atskilt fra biologiske og medisinske vurderinger og være basert på egen opplevelse av kjønn.

Se nærmere redegjørelse i ekspertgruppens rapport punkt 10.2

6.1.3 Pålagt refleksjonsperiode?

Ekspertgruppen foreslår at den som fremmer begjæring om endring av juridisk kjønn skal få et informasjonsskriv om konsekvensene av å skifte juridisk kjønn og en svarslipp som skal returneres for å bekrefte at beslutningen og søknaden står ved lag. Gruppen diskuterte også om det bør legges inn en pålagt refleksjonsperiode fra begjæringen er fremmet til den kan bekreftes.

Flertallet i ekspertgruppa anbefaler at det ikke stilles krav om en pålagt refleksjonsperiode. Et mindretall anbefaler derimot en refleksjonsperiode. Mindretallet er delt og har to ulike forslag når det gjelder refleksjonsperiodens lengde. De foreslår henholdsvis en måned og seks måneders varighet.

Flertallet begrunner sin anbefaling slik:

”Flertallet vektlegger at personer som ønsker å endre navn i tråd med sin kjønnsidentitet, i en fremtidig ordning uten krav til diagnose eller kirurgiske inngrep, vil søke om både endring av navn og endring av juridisk kjønn samtidig. Ekspertgruppa mener at det er hensiktsmessig at endring av juridisk kjønn ikke gjøres til en uforholdsmessig lengre prosess enn det som kreves for å endre navn.

En venteperiode før innvilgelse av endring av juridisk kjønn vil kunne innebære at søkeren ser seg nødt til å utsette utdanning og arbeid, reiser eller andre aktiviteter.

Å sammenligne endring av juridisk kjønn med inngåelse og oppløsning av ekteskap har begrenset verdi, da den enkeltes valg i disse tilfellene har konsekvenser for en annen person.

Etter flertallets syn er det stor sannsynlighet for at personer som allerede har brukt tid på å reflektere rundt sitt valg om å endre juridisk kjønn, vil oppleve det som formyndersk og unødvendig med pålegg om ytterligere venting.

Flertallet vil påpeke at den største ytre forandringen for personen selv og dennes omgivelser i de fleste tilfeller er endring i kjønnsuttrykk, bruk av fornavn og ønsket pronomen. Disse endringene vil vanligvis finne sted før personen velger å endre juridisk kjønn, og ha en større direkte påvirkning på sosiale relasjoner, og liknende, enn endringen av juridisk kjønn.

Flertallet vil fremheve at det å endre juridisk kjønn i de fleste tilfeller ikke vil være resultat av et plutselig innfall, men en veloverveid og reflektert beslutning som de fleste på eget initiativ vil ha drøftet med sine nærmeste og/eller fagpersonell.

I praksis antas erklæringsmodellen uten en refleksjonsperiode å medføre en "ventetid" som tilsvarer saksbehandling, utsending av informasjonsmateriale fra vedtaksorganet, innsending av svarslipp, og utsending av vedtak.

Det vil kunne forekomme tilfeller der personer søker, og eventuelt også bekrefter, meldingen om endring av juridisk kjønn, uten fullt ut å være i stand til å forstå hva beslutningen omfatter. Flertallet i ekspertgruppa anser at dette hensynet ikke kan tillegges avgjørende vekt da endring av juridisk kjønn er en reversibel beslutning. Omgjøring av beslutninger om å endre juridisk kjønn vil, slik ekspertgruppa vurderer det, heller ikke medføre utgifter av betydning for det offentlige."

Mindretallet begrunner sine forslag slik:

"Ekspertgruppas mindretall (Hansen og Haraldsen) er for at erklæringsmodellen kombineres med en refleksjonsperiode i likhet med den nylig vedtatte lovbestemmelsen om endring av juridisk kjønn i Danmark. Etter mindretallets oppfatning er en refleksjonsperiode forenlig med Europarådets tilrådning om å fastsette "en rask, oversiktlig og tilgjengelig prosess" for endring av juridisk kjønn.

Mindretallet mener at erklæringsmodellen innebærer en dramatisk forkorting av tiden det tar fra ønsket om endring av juridisk kjønn oppstår til det er effektivt sammenholdt med ventetiden ved dagens praksis. Ekspertgruppas anbefaling om å innføre bestemmelser basert på erklæringsmodellen innebærer også en vesentlig endring av vilkårene for å endre juridisk kjønn da kastrasjonskravet, krav om medisinske inngrep, utredning og diagnose bortfaller. Langt flere vil oppfylle vilkårene for å endre juridisk kjønn og selv bestemme kjønnstilhørighet.

En refleksjonsperiode vil medføre en forlenget ventetid. Mindretallet har delt seg når det gjelder synet på refleksjonsperiodens lengde. Haraldsen foreslår at refleksjonsperioden skal ha en måneds varighet, mens Hansen foreslår en refleksjonsperiode på 6 måneder.

Etter mindretallets oppfatning vil et krav om en refleksjonsperiode understreke viktigheten av beslutningen om å endre juridisk kjønn. En refleksjonsperiode vil gi vedkommende tid til å vurdere informasjonsmaterialet som blir sendt fra vedtaksorganet ved mottak av begjæring om endring av juridisk kjønn. Mindretallet er ikke i tvil om at det store flertallet av søknader om endring av juridisk kjønn er velbegrunnet og gjennomtenkt. Det antas likevel at et krav om refleksjonsperiode vil kunne forhindre at det innvilges endring av juridisk kjønn til personer som på søknadstidspunktet ikke har overskuet konsekvensene av sin søknad grunnet f. eks ustabilitet og ubehandlet psykiatrisk sykdom. Mindretallet kan ikke se at en refleksjonsperiode, i særdeleshet om denne er kort, vil påføre flertallet av søkerne en uforholdsmessig byrde.

Medlemmet Hansen mener, som vist over, at refleksjonstiden bør være på seks måneder, med den begrunnelse at en refleksjonsperiode kan bidra til å forebygge at personer som endrer juridisk kjønn senere ombestemmer seg. Endring av juridisk kjønn vil få

konsekvenser for personens relasjoner til det offentlige, arbeidsplass, skole og lignende, og en ny endring av juridisk kjønn vil kunne bli en belastning for både personen selv og nære pårørende.”

6.2 Departementets vurderinger og forslag

Departementet er enig i anbefalingen fra ekspertgruppen om å oppheve kravet om sterilisering og de øvrige medisinske vilkårene for å endre juridisk kjønn. Departementet er også enig i ekspertgruppens anbefaling av modell.

Endring av juridisk kjønn bør baseres på personens egen opplevelse av kjønnstilhørighet. Personer som selv opplever å tilhøre et annet kjønn enn det de er registrert med i Folkeregisteret bør ha rett til å endre juridisk kjønn, uten at det stilles krav om bestemte diagnoser eller vurderinger fra sakkyndige.

Når det gjelder spørsmålet om det er behov for en pålagt refleksjonsperiode, er departementet enig med flertallet i ekspertgruppen. Dette er i tråd med det generelle tillitsprinsippet som ligger til grunn for erklæringsmodellen og ønsket om at endring av juridisk kjønn skal kunne gjøres raskt og enkelt. Departementet tror ikke at fravær av refleksjonsperiode vil føre til mange ikke-reelle eller forhastede søknader.

Samtidig må det være mulig å endre tilbake til opprinnelig kjønn dersom personen senere skulle angre på valget. Departementet mener det ikke er nødvendig å stille særlige vilkår for dette, slik ekspertgruppen anbefaler. Departementet ser heller ikke at det er behov for å sette en begrensning i antallet ganger en person kan endre juridisk kjønn.

7 Endring av juridisk kjønn for barn og unge

7.1 Ekspertgruppens forslag

7.1.1 Aldersgrense for endring av juridisk kjønn

Ekspertgruppen mener aldersgrensen for retten til selv å begjære endring av juridisk kjønn bør være 18 år. I tråd med anbefalingen om at betingelsene for endring av juridisk kjønn bør holdes adskilt fra den medisinske behandlingen, mener ekspertgruppen at den helserettslige myndighetsalder og aldersgrense for å endre juridisk kjønn ikke bør være den samme.

Ekspertgruppen viser til at aldersgrensen for selv å kunne bestemme endring av navn er 18 år:

”Det vil ofte være en sammenheng mellom navnebytte og endring av juridisk kjønn for personer med kjønnsinkongruens. Begge har en offentligrettslig side ved at det utløser rett til endring av identitetspapirer og dokumenter. Begge endringer har betydning for hvordan personen oppfattes av omgivelsene, både i privat og offentlig sammenheng.

Ekspertgruppen viser til at å endre juridisk kjønn har betydelige rettslige konsekvenser for den enkelte og konkluderer med at det ikke er grunnlag for å fravike den alminnelige myndighetsalder.”

7.1.2 Ungdom mellom 16 og 18 år

For ungdom mellom 16 og 18 år foreslår gruppen at disse selv skal kunne begjære endring av juridisk kjønn. Den eller de som har foreldreansvar skal ha rett til å bli informert, med mindre særlige grunner taler mot det. Dersom en av eller begge foreldrene motsetter seg endring av juridisk kjønn, eller ikke er informert, bør det kreves godkjenning fra Fylkesmannen for at begjæringen skal kunne imøtekommes.

7.1.3 Barn under 16 år

For barn under 16 år, anbefaler gruppen at foreldre gis rett til å fremsette begjæring om endring av juridisk kjønn på vegne av sitt barn etter godkjenning av Fylkesmannen. Barnet skal høres og dersom barnet har fylt 12 år, er det et vilkår for godkjenning at barnet har samtykket. Ekspertgruppen har ikke foreslått noen nedre aldersgrense for når foreldre skal kunne begjære endring av juridisk kjønn på vegne av sine barn.

7.2 Departementets vurderinger og forslag

7.2.1 Aldersgrense for endring av juridisk kjønn

Kjønnsidentitet formes i tidlig alder og kommer sterkt til uttrykk i pubertetsårene, ofte med store emosjonelle og relasjonelle utfordringer som det kan være krevende å håndtere. For barn som i tillegg opplever at egen kjønnsidentitet avviker fra deres samfunnsdefinerte kjønnsstatus, kan livssituasjonen bli ekstra smertefull. For de berørte personer kan det oppleves som en urimelig tilleggsbelastning å måtte vente til fylte 18 år før de selv kan bestemme å endre sitt juridiske kjønn. Dette kan således være et argument for at andre kriterier enn det generelle myndighetskravet bør tillegges større vekt ved aldersregulering knyttet til endring av juridisk kjønn.

Departementet viser bl.a. til den svenske utredningen *Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering* om aldersgrenser for fastsettelse av endret kjønnsstilling:

”Utredningens bedömning är att unga som har fyllt 15 år själva ska kunna ansöka om ändring av juridiskt kön. De anses ha uppnått en sådan ålder och mognad att vederbörande själv, och oberoende av vårdnadshavarens samtycke, kan ansöka om ändring av juridiskt kön i folkbokföringen. Detta innebär en inskränkning i vårdnadshavarens rätt att bestämma i den unges personliga angelägenheter. Utredningens bedömning är att det är viktigt att föräldraperspektivet får stå tillbaka i frågor om den unges könsidentitet, med hänsyn till barnets bästa.”¹

---

¹ SOU 2014:91, s. 22

Og videre om begrunnelsen for aldersgrensen skriver utredningen:

”För att kunna avgöra om unga vid en viss ålder själv ska ha rätt att ansöka om ändring av juridisk kön måste mognadsgraden vid en tilltänkt ålder ställas i relation till svårighetsgraden och betydelsen av det beslut som ska fattas. Om unga vid en viss ålder kan anses mogna nog att tillgodogöra sig information och överblicka konsekvenserna av ett beslut om ändring av juridiskt kön kan bestämmanderätten tillkomma den unge själv. Utredningens förslag till en ny lag om ändring av juridiskt kön innebär ett tydligt särskiljande mellan den juridiska och den medicinska delen i processen att ändra könstillhörighet. Ett beslut om ändring av juridiskt kön är ett rent administrativt beslut avseende folkbokföringen och närmare bestämt personens personnummer. Ändringen har ingen koppling eller samband med irreversibel könskorrigering och behandling inom ramen för hälso- och sjukvården.

Utredningens bedömning är därför att svårighetsgraden av det beslut som fattas avseende en persons juridiska kön rättsligt och formellt sett är låg, eftersom det enbart innebär en personnummerändring. Svårighetsgraden får i stället anses ligga i att den unge aktivt väljer att gå emot de normer och föreställningar som råder i ett heteronormativt samhälle.”

Departementet foreslår i lys av ovenstående en lavere aldersgrense enn ekspertgruppen. Etter departementets oppfatning, bør en person som har fylt 16 år, selv kunne søke om endring av juridisk kjønn. Den eller de som har foreldreansvar bør ikke kunne nekte, slik ekspertgruppen foreslår, for aldersgruppen 16 til 18 år.

Ungdom på 16 år anses tilstrekkelig modne til å bestemme over egen helse. De må derfor også kunne ta beslutningen om endring av juridisk kjønn, en beslutning som ikke har større konsekvenser enn å avstå fra helsehjelp. Det vises også til punkt 6.2 der departementet foreslår at det ikke skal settes noen vilkår for å skifte tilbake til opprinnelig juridisk kjønn. Ungdom som føler at beslutningen om endring av juridisk kjønn var feil, kan dermed lett rette opp feilen.

Endring av juridisk kjønn og bytte av navn henger ofte sammen. Departementet foreslår derfor å senke navnelovens aldersgrense for å endre navn fra 18 til 16 år. Konsekvensene av forslaget til ny ordning for endring av juridisk kjønn på navnelovens område og behovet for eventuelle endringer er omtalt i punkt 10.5.

7.2.2 Barn mellom 7 og 16 år

Departementet foreslår at personer mellom 7 og 16 år kan søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvaret. Valget er av en slik personlig art at barn allerede fra de er 7 år må være enig med foreldrene dersom det skal søkes om endret juridisk kjønn. Før denne alderen må det foreligge en særskilt medisinsk tilstand.

Departementet ser ikke at det er behov for at fylkesmannen eller andre eksterne myndigheter fører kontroll med beslutningen om endring av juridisk kjønn. Det er foreldrene og barnet som er best skikket til å treffe riktig beslutning. Dersom barnet har to med felles foreldreansvar og en av disse ikke ønsker å søke om endring, vil det mest

forsvarlige være at barnet venter til fylte 16 år før endring kan finne sted. Det er lite formålstjenlig at en eksternt instans overprøver uenighet om endring av juridisk kjønn, da eksterne, faglige vurderinger i liten grad er egnet til å overprøve et slikt personlig anliggende.

7.2.3 Barn under 7 år

Departementet mener endring av juridisk kjønn for barn under 7 år kun skal kunne gjøres for barn med medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. En slik innsnevring av muligheten for endring for de aller yngste barna, er etter departementets syn rimelig i lys av forslaget om at endring basert på foreldrenes samtykke alene skal kunne skje allerede fra 7 års alder.

For barn under 7 år skal den eller de som har foreldreansvar kunne søke om endring av juridisk kjønn på vegne av barnet. På grunn av kravet om udefinerbare kjønns karakteristika vil det være behov for en medisinsk vurdering før juridisk kjønn kan endres. Departementet foreslår derfor at foreldrene må fremlegge medisinsk dokumentasjon på barnets tilstand.

Foreldrene må sørge for at barnet får gi uttrykk for sine synspunkter i den grad det er i stand til det ut fra sin alder og modenhet og opplyse om dette i søknaden.

Folkeregistermyndigheten skal i sitt vedtak normalt kunne legge til grunn foreldrenes opplysninger om at barnet er informert og at barnet har fått mulighet til å gi sitt syn.

Les mer om barns rett til å medvirke i punkt 10.2.

7.2.4 Personer under vergemål

Ekspertgruppen omtaler ikke begjæring om endring av juridisk kjønn for personer over 18 år som er under vergemål.²

Hvis det er behov for det kan den som har fylt 18 år, og som på grunn av sinnslidelse, psykisk utviklingshemming, rusmiddelmissbruk, alvorlig spillavhengighet eller alvorlig svekket helbred ikke er i stand til å ivareta sine interesser, settes under vergemål. Dette følger av vergemålsloven § 20 første ledd. Vergemålet kan omfatte økonomiske og/eller personlige forhold, jf. § 22. Etter § 22 tredje ledd kan en person fratras den rettslige handleevnen i personlige forhold på bestemte områder hvis det er betydelig fare for at han eller hun vil handle på en måte som i vesentlig grad vil være egnet til å skade hans eller hennes interesser.

Uten særskilt hjemmel i lov, kan et vergemål ikke omfatte spørsmål som gjelder "å stemme ved valg, inngå ekteskap, erkjenne farskap, samtykke til donasjon av organer, opprette eller tilbakekalle testament, eller samtykke til tvang" og spørsmål som gjelder

---

² I forbindelse med krav om informasjon, uttaler derimot ekspertgruppen at nye regler om endring av juridisk kjønn bør ha som utgangspunkt at den som begjærer endringen har beslutningskompetanse, se rapporten punkt 10.3. Saksbehandlingsregler derfor bør sikre at den som vurderer å endre juridisk kjønn har tilgang til relevant og nødvendig informasjon og tilstrekkelig tid til å sette seg inn i informasjonen.

"andre særlig personlige forhold". Hva som ligger i "særlige personlige forhold", må vurderes i lys av de øvrige skrankene som er oppstilt i bestemmelsene. Det er tale om forhold som etter sin art bare skal kunne utøves av personen selv, jf. Ot.prp. nr. 110 (2008–2009) s. 180.

Departementet mener spørsmålet om skifte av juridisk kjønn må anses som et særlig personlig forhold. Skifte av juridisk kjønn er spørsmål der det er særlig viktig å verne om den enkeltes selvbestemmelsesrett, blant annet fordi det dreier seg om forhold av betydning for den enkeltes følelsesmessige tilhørighet til et visst kjønn. Departementet mener derfor at vergen ikke skal ha kompetanse til å søke om endring av juridisk kjønn på vegne av den som er under vergemål.

Det kan imidlertid reises spørsmål om den som er satt under vergemål bør ha vergens samtykke for å skifte juridisk kjønn. Et slikt vilkår gjelder for den som er satt under vergemål og som vil inngå ekteskap, jf. ekteskapsloven § 2. Departementet kan imidlertid ikke se at de juridiske virkningene av endring av juridisk kjønn er av en slik art at det er behov for en særskilt beskyttelse. Den som er satt under vergemål bør derfor ha full myndighet til selv å søke om endring av juridisk kjønn dersom vedkommende er over 16 år.

8 Forvaltning av ny ordning – saksbehandling og klageadgang

8.1 Ekspertgruppens forslag

Ekspertgruppen foreslår at endring av juridisk kjønn skal kunne skje ved en egenerklæring til folkeregistermyndigheten. For å sikre at endringen skjer som en informert beslutning, foreslår gruppen at den som begjærer endring skal få tilsendt informasjon om konsekvensene ved å endre juridisk kjønn og en svarlipp som skal returneres som bekreftelse på at søknaden opprettholdes. Gruppen anbefaler i delrapporten også at avslag på begjæring om endring av juridisk kjønn skal kunne bringes inn for domstolene for rettslig overprøving.

8.2 Departementets vurderinger og forslag

Skattedirektoratet er som folkeregistermyndighet ansvarlig for føringen av Folkeregisteret. Dette er et registeransvar, som ikke innebærer ansvar for innholdet i og saksbehandlingen knyttet til de forskjellige opplysningene som registreres. Folkeregistermyndigheten har derfor ikke hatt noen saksbehandlingsrolle i spørsmålet om en person skal få endret sitt juridiske kjønn eller ikke; dette beror i dag fullt ut på medisinske vurderinger. Folkeregistermyndighetens oppgave i disse sakene er således av rent registreringsteknisk karakter: å sørge for at personen blir registrert med sitt nye kjønn. Folkeregistermyndigheten vil også med en ny ordning måtte ta ansvaret for å endre personens registrerte kjønn i Folkeregisteret.

Vilkårene for å kunne endre juridisk kjønn i Folkeregisteret er etter forslaget til ny ordning utelukkende objektive. Vedtakene etter denne ordningen vil ikke baseres på skjønnsmessige vurderinger. Registermyndigheten (skattekontoret) bør derfor kunne forestå saksbehandlingen og være førsteinstans for vedtak om endring av juridisk kjønn.

Søknad om endring av juridisk kjønn skal sendes registermyndigheten, som foretar en formalkontroll av at skjemaet er i orden (alderskrav er oppfylt, skjemaet er underskrevet, etc.). Vedtaket vil være et enkeltvedtak som kan påklages i henhold til forvaltningslovens almennelige regler.

Ekspertgruppen anbefaler at den som søker om å endre juridisk kjønn får tilsendt et informasjonsskriv om konsekvensene av juridisk kjønnsendring, for så å måtte bekrefte sin søknad. Forslaget er ment å sikre at endringen av juridisk kjønn skjer som en informert beslutning. Ekspertgruppa mener at en svarslippordning vil signalisere tiltro til at den det gjelder selv kan ta beslutningen, uten krav om at andre enn personen selv skal bekrefte søknaden. Samtidig vil en slik ordning i større grad sikre at eventuelle søknader sendt på impuls eller av useriøse søkere, ikke automatisk blir innvilget før ønsket om å endre juridisk kjønn er bekreftet.

Departementet ber om høringsinstansenes synspunkter på dette forslaget.

Departementet antar at det vil være svært få klager på disse vedtakene og at klagesakene med fordel kan samles hos en instans. Departementet foreslår Fylkesmannen i Oslo og Akershus som felles nasjonal klageinstans.

Departementet foreslår også en hjemmel til å gi forskrifter om utfylling og gjennomføring av bestemmelsene i loven. Det kan for eksempel være aktuelt å gi nærmere regler om saksbehandlingen, for eksempel bruk av særskilte skjemaer.

Å etablere en elektronisk løsning for endring av kjønn vil kreve tid og utviklingskostnader. Departementet vil derfor i første omgang foreslå en manuell løsning med innsending av skjema per ordinær post.

Informasjons- og veiledningsmateriell må utarbeides i samarbeid mellom berørte myndigheter og relevante organisasjoner, blant annet LHBT-senteret (Nasjonalt kunnskapssenteret for seksuell orientering og kjønnsidentitet), helsemyndigheter og Skattedirektoratet.

Etter forslaget skal det være mulig å endre tilbake til opprinnelig kjønn etter de samme prosedyrene. En person som har skiftet kjønn, og som endrer tilbake til opprinnelig kjønn, vil imidlertid ikke få tilbake sitt opprinnelige fødselsnummer.

9 Lovstruktur

Ekspertgruppen anbefaler at vilkår for endring av juridisk kjønn reguleres i lov, men tar ikke stilling til om det skal være i særlov eller ved endring i en eksisterende lov. Det vises imidlertid til at en særlov vil ha stor symbolverdi og er naturlig med utgangspunkt i et rettighetsperspektiv.

I tråd med ekspertgruppens anbefaling om lovregulering, har departementet vurdert ulike løsninger, både inkorporering av vilkår for kjønnsendring i eksisterende regelverk

(lov/forskrift) og etablering av en egen lov.

I utgangspunktet er det ikke noe til hinder for at aktuelle bestemmelser kan legges til for eksempel navneloven, slik ekspertgruppen også har vurdert. På den annen side har navneloven en form og en oppbygning som ikke uten videre gjør at bestemmelser om endring av juridisk kjønn vil passe logisk inn i loven. Regelverket med omfattende rundskriv er preget av detaljerte og navnespesifikke særreguleringer, hvor også navnefaglige vurderinger inngår. Dersom også regler om skifte av juridisk kjønn skal supplere navneloven, er det fare for at loven blir for tematisk vidtspennende og lite ryddig.

Departementet har også vurdert om den nye ordningen for endring av juridisk kjønn bør reguleres i folkeregisterloven, men har kommet til at ordningen bør reguleres i en egen lov. En særlov vil ha lovtekniske og praktiske fordeler, i tillegg til symbolverdien for menneskene som berøres av den.

10 Den rettslige betydningen av nytt juridisk kjønn - Behov for endringer i andre lover

10.1 Innledning

Når en person har endret juridisk kjønn, skal som hovedregel det nye kjønn legges til grunn ved anvendelsen av regler i andre lover og forskrifter der kjønn er av betydning. Dette gjelder for eksempel regler om kjønnskvoltering.

Departementet foreslår imidlertid noen unntak der også det kroppslige kjønn legges til grunn. Dette gjelder blant annet ved anvendelse av bioteknologilovens regler om assistert befruktning og i den grad det er nødvendig for å etablere foreldreskap og foreldreansvar etter barneloven. Se nærmere omtale under punkt 10.2 og 10.3 nedenfor. Som en konsekvens av at aldersgrensen for å endre juridisk kjønn settes til 16 år, foreslår departementet også å senke navnelovens grense for å endre navn fra 18 til 16 år, jf. punkt 10.5 nedenfor.

10.2 Barneloven

10.2.1 Barns rett til medvirkning

FNs konvensjon om barnets rettigheter ble vedtatt ratifisert av Norge i 1991. I 2003 ble barnekonvensjonen inkorporert i norsk lov med forrang foran annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Barnekonvensjonen artikkel 3 fastslår at ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Barnets beste er konvensjonens mest sentrale begrep.

Etter konvensjonens artikkel 12 har barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter rett til fritt å gi uttrykk for disse synspunktene i alle forhold som angår barnet selv. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Denne bestemmelsen er sentral i anerkjennelsen av barn som selvstendige individer.

Barneloven §§ 30 - 33 har regler om barns rett til medvirkning i saker som angår dem. Etter hvert som barn blir i stand til å danne seg egne synspunkter på det saken dreier seg om, skal foreldrene høre hva barnet har å si før de tar avgjørelser om personlige forhold for barnet. De skal legge vekt på det barnet mener ut fra barnets alder og modenhet. Det samme gjelder for andre som barnet bor hos eller som har med barnet å gjøre. Barn som har fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne meninger skal få informasjon og anledning til å si sin mening før det blir tatt avgjørelser om personlige forhold for barnet, bl.a. om foreldreansvaret, hvor barnet skal bo fast og samvær. Når barnet har fylt 12 år skal det legges stor vekt på barnets mening.

Foreldrene skal gi barnet stadig større selvråderett med alderen og fram til barnet fyller 18 år og blir myndig. I særlovgivningen kan det være områder hvor barn får fullstendig beslutningsmyndighet før de blir myndige, for eksempel i trosspørsmål, helsespørsmål og ved valg av utdanning.

10.2.2 Samtykke fra foreldre med foreldreansvar

I tilfeller hvor barnet ikke har selvstendig beslutningsmyndighet, er det foreldre med foreldreansvar som bestemmer. Foreldreansvaret innebærer rett og plikt til å treffe avgjørelser for barnet i personlige forhold, jf. barneloven § 30. Foreldrene skal utøve foreldreansvaret ut fra barnets interesser og behov. Når foreldrene har felles foreldreansvar, skal de ta avgjørelser om barnet i fellesskap. De har både rett og plikt til å treffe de beslutninger som ligger under foreldreansvaret. Plikten skal forstås som en plikt til å bidra til å finne løsninger som foreldrene anser for å være i barnets interesser. Foreldrene er videre forpliktet til å lytte til barnets mening før de treffer en beslutning, jf. omtale ovenfor.

Det vil oppstå situasjoner hvor foreldrene ikke er enige i spørsmål som gjelder barnets personlige forhold. Det er ingen generelle familierettslige regler om fortrinn for den ene av foreldrene eller mulighet for overprøving av domstolen eller en annen tredjepart dersom foreldre er uenige om utøvelsen av det felles foreldreansvaret. Barneloven gir ikke regler om hvordan konflikter mellom foreldrene om spørsmål som hører inn under foreldreansvaret skal løses. Det gis heller ingen tilbud om konfliktløsning vedrørende spørsmål som faller inn under av foreldreansvaret, ut over familievernets generelle tilbud om foreldresamarbeid.

10.2.3 Samtykkekompetanse etter en omsorgsovertakelse

Etter en omsorgsovertakelse er det den kommunale barneverntjenesten som har det løpende og helhetlige ansvaret for barnets videre oppvekst og omsorg, jf. barnevernloven §§ 4-12 og 4-16. Med mindre foreldrene også fratras foreldreansvaret for barnet etter barnevernloven § 4-20, beholder foreldrene et begrenset foreldreansvar for barnet. Dette

innebærer at bestemmelsesretten etter en omsorgsovertakelse er delt mellom barneverntjenesten og foreldrene.

Samtykke til endring av juridisk kjønn er å forstå som en del av det begrensede foreldreansvaret. Dette innebærer at det også etter en omsorgsovertakelse vil være foreldrene med foreldreansvar som har kompetanse til å samtykke til endring av juridisk kjønn.

10.2.4 Etablering av foreldreskap og foreldreansvar

Ved at det blir mulig å beholde reproduktive evner etter et skifte av juridisk kjønn, vil det kunne oppstå tilfeller hvor et barn får likekjønnsforeldre selv uten bruk av assistert befruktning eller adopsjon. Av hensyn til barnet, mener departementet det er viktig å sikre tydelige regler om etablering av foreldreskap i slike situasjoner. Departementet forslår derfor at det kroppslige kjønn skal legges til grunn dersom det er nødvendig for å etablere foreldreskap og foreldreansvar etter barneloven. Se forslaget til § 6 i utkast til ny lov og merknadene til denne bestemmelsen i kapittel 12.

10.3 Bioteknologiloven

Bioteknologiloven har bestemmelser som skiller mellom kvinner og menn. Innholdet i bestemmelsene retter seg direkte mot ett bestemt kjønn. For eksempel følger det av § 2-2 at assistert befruktning bare kan utføres på en ”kvinne”. Når en fjerner kravet om at personer som ønsker å endre sitt juridiske kjønn må ha gjennomgått kjønnsbekreftende operasjon, og dermed også sterilisering, vil en person kunne ha et annet kroppslig kjønn enn det juridiske. En juridisk mann kan være befruktningsdyktig som kvinne og en juridisk kvinne kan være befruktningsdyktig som mann. Spørsmålet blir da hva som skal legges til grunn ved anvendelsen av begrepene ”kvinne” og ”mann” – det juridiske kjønn eller de kroppslige forholdene.

Departementet mener det juridiske kjønn i utgangspunktet bør legges til grunn ved anvendelse av bioteknologilovens regler. Dersom en person som har skiftet juridisk kjønn har mulighet for å få barn ved hjelp av assistert befruktning, bør loven imidlertid åpne for det. Dette gjelder for eksempel i tilfeller der en kvinne har endret juridisk kjønn og ønsker hjelp til å føde barn. Dersom vedkommende har en kvinnelig ektefelle, bør disse få mulighet til å få assistert befruktning med donert sæd, enten ved inseminasjon eller befruktning utenfor kroppen. Dette innebærer at en ved anvendelsen av regelen i § 2-2 i slike tilfeller kan legge det kroppslige kjønn til grunn. Det samme gjelder dersom vedkommende har en mannlig partner som er befruktningsudyktig. Departementet foreslår at dette presiseres i et nytt andre ledd i lovens § 2-1.

For noen av bestemmelsene i bioteknologiloven som bruker begrepene ”kvinne” og ”mann” er det ikke nødvendig for det materielle innholdet i bestemmelsene å ha en kjønns spesifikk ordlyd. Departementet foreslår derfor å erstatte begrepene ”kvinne” og ”mann” med kjønnsnøytrale begrep eller formuleringer i disse tilfellene. Dette gjelder blant annet § 2-4 som stiller krav om befruktningsudyktighet hos en av partene eller at det må foreligge uforklarlig befruktningsudyktighet for å kunne tilby befruktning utenfor

kroppen. Det gjelder også § 2-5 som stiller krav om skriftlig samtykke fra begge parter før behandling påbegynnes og forbudet mot eggdonasjon i §§ 2-15 og 2-18.

10.4 Lov om folkeregister

Folkeregisterloven med tilhørende forskrift inneholder i dag hjemmel til å endre en persons registrerte kjønn dersom kjønnstatus endres. Det er derfor ikke behov for å endre folkeregisterregelverket for å kunne endre en persons kjønn i Folkeregisteret.

Folkeregisterregelverket er under revisjon, og hjemmel for å endre registrert kjønn vil bli videreført.

10.5 Navneloven

10.5.1 Generelt om hensyn bak loven

Navneloven har ingen formålsbestemmelse. Det fremgår av lovens forarbeider hvilke hensyn som loven ivaretar, jf. Ot.prp. 31 (2001- 2002) kap. 4. Navneloven skal dels markere at navn har en funksjon som identifikasjonsfaktor av betydning for samfunnet. Samtidig skal loven ivareta den enkeltes personlige frihet til valg av navn som uttrykk for egen identitet. Navnelovens regler forsøker å ta hensyn til det mangfold av motiver som ligger bak den enkeltes valg av navn, f.eks. personlig bakgrunn, kultur, religion samt norsk navnetradisjon og utenlandske navneskikker.

10.5.2 Gjeldende rett

Navneloven pålegger alle personer som er registrert i Folkeregisteret som bosatt i riket, en plikt til å ha fornavn og etternavn (§§1-2). Loven gir også en rett til å velge navn, innenfor visse begrensninger (§§3-10).

Av betydning for sammenhengen mellom kjønn og navn er navnelovens § 10 første ledd. Bestemmelsen angir alminnelige begrensninger for valg av navn. Selv om de særlige vilkår etter §§ 3-9 er oppfylt, skal en melding om navneendring avslås dersom navnet "...ellers kan bli til vesentlig ulempe for vedkommende eller andre sterke grunner tilsier det". Vilkåret er skjønnsmessig og presiseres nærmere i rundskriv (JD/RS-G2002-20, pkt. 2.3.7.1).

Av rundskrivet fremgår det at det "ikke kan velges guttenavn for jenter og omvendt". Dersom navnet har opphav eller tradisjon for begge kjønn godtas dette.

Det åpnes likevel for navn som avviker fra det kroppslige og juridiske kjønn dersom søkeren er i en kjønnsskifteprosess. Det fremgår imidlertid at "Det skal også tillates jentenavn for menn og guttenavn for kvinner som har en transgender identitet (transpersoner) uten at de nødvendigvis er i en kjønnsskifteprosess".

Navneloven pålegger meldeplikt (§ 11) ved navneendring til skattekontoret (Folkeregisteret) som avgjør søknaden ved enkeltvedtak. Fylkesmannen er klageinstans.

Melding om navnevalg eller navneendring for personer under 18 år skal sendes inn av personer med foreldreansvar eller disse skal ha samtykket til meldingen (§ 12). Er barnet over 12 år, må barnet selv samtykke.

10.5.3 Behov for endring i navneloven

Retten til å endre navn som samsvarer med opplevd kjønnsstilling er en sentral forutsetning for at en person skal kunne leve i samsvar med sin valgte juridiske kjønnsidentitet.

Departementet mener derfor at aldersgrensen for å endre navn bør være den samme som aldersgrensen for å endre juridisk kjønn. Etter forslaget til nye vilkår for endring av juridisk kjønn, skal aldersgrensen for selv å begjære endring være 16 år, jf. punkt 7.2.1 ovenfor. Departementet foreslår derfor at aldersgrensen for å endre navn senkes fra 18 til 16 år, jf. lovutkastet § 8 nr. 1.

Med den nye ordningen vil det være lettere å endre juridisk kjønn og mange vil også ønske å endre navn og juridisk kjønn samtidig. Departementet vil likevel ikke foreslå som en forutsetning for å endre til et navn som samsvarer med opplevd kjønnsidentitet, at person også endrer sitt juridiske kjønn.

10.6 Passloven

10.6.1 Gjeldende rett og praksis

Norske statsborgeres rett til pass reguleres av passloven med tilhørende forskrift og rundskriv. Reglene er i overveiende grad utarbeidet i samsvar med standarder for reisepass utviklet innenfor FNs luftfartsorganisasjon, Den internasjonale sivile luftfartsorganisasjonen (ICAO).

Opplysninger om passinnehavers kjønn innføres etter opplysninger fra Folkeregisterets personnummer.

Det gis avslag på utstedelse av pass når det er manglende samsvar mellom en persons utseende på fotografiet som skal benyttes og det kjønn personnummeret angir. Verken passloven eller passforskriften regulerer uttrykkelig forholdet mellom fotografi og kjønn. Praksisen er begrunnet av hensynet til passets funksjon som et pålitelig dokument for sikker identifikasjonsverifisering. Samsvar mellom bilde og kjønn er vurdert å lette identitetskontrollen og hindre mistanke om manipulasjon av dokumentet.

For personer som er i en kjønnskiftesituasjon, er det likevel praksis for å tillate manglende samsvar mellom medisinsk kjønn og hvordan personen fremtrer på fotografi.

I retningslinjer fra ICAO åpnes det for en tredje kjønnsbetegnelse angitt som X for uspesifisert kjønn. Flere land, blant annet Danmark, tillater at personer med kjønnsinkongruens kan få utstedt pass med X som kjønnsangivelse.

Søknad om pass behandles av det lokale politidistrikt med Politidirektoratet som klageinstans.

10.6.2 Vedrørende behov for endring i passloven

Som nevnt innføres opplysninger om passinnehavers kjønn etter opplysninger fra Folkeregisterets personnummer. I høringsnotatet foreslår departementet at kriteriene for

juridisk kjønn endres slik at personer kan registreres i Folkeregisteret med et juridisk kjønn som fraviker fra det kroppslige. Problemstillingen med manglende samsvar mellom registrert kjønn i Folkeregisteret og fotografi vil dermed få mindre aktualitet.

Under enhver omstendighet må en praksis som krever samsvar mellom registrert kjønn i Folkeregisteret og fotografi i passet, vurderes mot den nye diskrimineringsloven om seksuell orientering, hvor kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er lovfestet som egne diskrimineringsgrunnlag. Forskjellsbehandling foretatt på et slikt grunnlag vil være ulovlig dersom det ikke kan godtgjøres at forskjellsbehandlingen er saklig, nødvendig og forholdsmessig.

Eventuelle verifiseringsproblemer på grunn av utseende vil kunne avhjelpes med avlesning av biometriske data som er lagret i passet for fotografiet og fingeravtrykk. Slik avlesning forutsetter at de som kontrollerer passet har tilgang til avlesningsutstyr.

Departementet kan etter dette ikke se at det er påkrevd med endringer i passloven.

Departementet legger til grunn at spørsmålet om å ta i bruk en tredje kjønnsbetegnelse i norske pass eventuelt bør vurderes etter en separat utredning.

11 Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslaget innebærer at det for den enkelte blir vesentlig enklere å få endret sitt registrert kjønn i Folkeregisteret. Det forventes at dette vil føre til en økning i antall søknader om endring av juridisk kjønn, spesielt i den første tiden. For folkeregistermyndighetene må det derfor påregnes noe økt bruk av ressurser til behandling av søknader om endring av kjønn.

I Danmark begjærte 123 personer endring av kjønn den første uken etter at en tilsvarende regelendring ble foretatt i 2014. Også i Norge er det grunn til å regne med en økning i antall endringsbegjæringer den første tiden, fordi det da vil komme søknader fra en del personer som har ventet på muligheten for å endre sitt juridiske kjønn uten å måtte gjennomføre kjønnsbekreftende behandling. Det er grunn til å tro at antallet endringsbegjæringer deretter vil stabilisere seg, men på et høyere nivå enn etter dagens praksis.

Departementet antar likevel at forslaget ikke vil ha større økonomiske og administrative konsekvenser for folkeregistermyndigheten enn at det kan dekkes innenfor gjeldende budsjettammer.

Når en åpner for å endre juridisk kjønn uten å stille krav om at søker har gjennomgått fullstendig kjønnsbekreftende behandling, med blant annet kastraksjon, kan det stilles spørsmål om noen færre vil velge å få slik behandling. I den grad dette er sannsynlig kan det være en mulighet for en liten reduksjon i behandlingsutgiftene i spesialisthelsetjenesten. På den annen side er det sannsynlig at veksten de siste årene i antall personer med kjønnsdysfori, og dermed brukere av helsetjenester, vil fortsette også i nærmeste fremtid, noe som i såfall kan bety at ressursbruken i helsesektoren likevel vil øke, samlet sett.

12 Merknader til de enkelte bestemmelsene

Til § 1

Bestemmelsen definerer hva som i denne loven menes med juridisk kjønn. Juridisk kjønn er det kjønn en person er registrert med i Folkeregisteret. Det juridiske kjønn registreres på grunnlag av opplysningen i fødselsmeldingen, som helsepersonell sender til Folkeregisteret når barnet er født. En persons fødselsnummer inneholder informasjon om kjønn. Det niende siffer i fødselsnummeret er partall for kvinner og oddetall for menn, jf. forskrift om folkeregistrering § 2-2.

Til § 2

I denne bestemmelsen fastsettes retten til å endre juridisk kjønn. Vilkåret er at personen selv opplever å tilhøre det andre kjønn enn det kjønn han eller hun er registrert med i Folkeregisteret. Det skal ikke være andre vilkår for å få endret juridisk kjønn. Etter forslaget skal endringen skje på bakgrunn av en egenerklæring. Endringen innebærer at personen blir registrert med nytt kjønn i Folkeregisteret og får tildelt et nytt fødselsnummer, og rettslig har skiftet kjønn der dette har juridisk betydning.

Til § 3

Etter denne bestemmelsen kan en person skifte tilbake til tidligere kjønn dersom han eller hun kommer til at det var feil å endre juridisk kjønn. Etter forslaget stilles det ikke noen begrensninger i antallet ganger en kan endre juridisk kjønn. Det foreslås heller ikke krav om ventetid før en kan endre tilbake til tidligere kjønn. En person som har skiftet kjønn, og som endrer tilbake til opprinnelig kjønn, vil imidlertid ikke få tilbake sitt opprinnelige fødselsnummer.

Til § 4

Bestemmelsen regulerer endring av juridisk kjønn for barn. Det følger av første ledd at person som har fylt 16 år, selv kan søke om å få endret juridisk kjønn. Det kreves ikke samtykke fra den eller de som har foreldreansvaret.

I andre ledd reguleres endring av juridisk kjønn for barn mellom 7 og 16 år. Disse kan søke om å få endret sitt juridiske kjønn. Søknaden må sendes sammen med den eller de som har foreldreansvaret. Dersom det er to som har foreldreansvaret for barnet, må begge søke sammen med barnet. Barnet kan ikke få endret juridisk kjønn dersom en eller begge med foreldreansvar er imot en slik søknad. I slike tilfeller må barnet vente til det fyller 16 år og kan søke på egenhånd, jf. bestemmelsen i § 4 første ledd.

I tredje ledd reguleres situasjonen for barn under 7 år. Barn som er under 7 år kan bare få endret juridisk kjønn dersom barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. I slike tilfeller må den eller de som har foreldreansvar søke på vegne av barnet.

Utviklingsforstyrrelsen må dokumenteres av helsepersonell. Foreldrene må sørge for at barn under 7 år får gi uttrykk for sine synspunkter i den grad barnet er i stand til det ut fra alder og modenhet. Folkeregistermyndigheten kan normalt legge til grunn foreldrenes opplysninger om at barnet er informert og at barnet har fått anledning til å uttale seg, eventuelt at barnet ikke er tilstrekkelig modent til å uttale seg.

Til § 5

Bestemmelsen fastslår at søknader om å endre juridisk kjønn skal behandles av folkeregistermyndigheten (Skattekontoret) i første instans. Person som ønsker å endre juridisk kjønn skal sende inn en egenerklæring om at han eller hun opplever å tilhøre det annet kjønn en det vedkommende er registrert med i Folkeregisteret. En avgjørelse om å innvilge eller avslå søknad om å endre juridisk kjønn er et enkeltvedtak etter definisjonen i forvaltningsloven § 2. Vedtaket er bestemmende for en persons rett til å endre juridisk kjønn. Vedtaket kan derfor påklages etter reglene i forvaltningsloven kapittel 6. Klageinstans i slike saker skal være Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Til § 6

Det juridiske kjønn skal legges til grunn ved anvendelse av andre lover og forskrifter.

Etter forslaget til § 2 kreves det ikke lenger at en person har gjennomgått fullstendig kjønnsbekreftende behandling og sterilisering, for å få endret juridisk kjønn. Dette innebærer at en person kan ha et annet kroppslig kjønn enn det juridiske, for eksempel kan en juridisk mann være i stand til å føde barn.

Etter bestemmelsen i § 6 første ledd er hovedregelen at det juridisk kjønn skal legges til grunn ved anvendelse av regler i andre lover og forskrifter der kjønn er av betydning.

Dette gjelder for eksempel regler om kjønnskvoltering, blant annet domstolloven § 27 som stiller krav om at det blant medlemmene og varamedlemmene i forliksråd skal være både kvinner og menn, domstolsloven §§ 64 og 65 som stiller krav om at det skal være ett utvalg av meddommere for kvinner og ett for menn, reglene i likestillingsloven § 13 om kjønnsbalanse i offentlige utvalg, styrever og råd og kravet om 40 prosent kvinner i styrene for statsforetak, interkommunale selskaper, store samvirkeforetak og aksjeselskaper som er mer enn 2/3-deler kommunalt eid, jf. aksjeloven § 20-6, allmennaksjeloven § 6-11a, samvirkelova § 69 og kommuneloven § 80a.

Det kroppslige kjønn skal likevel legges til grunn dersom det er nødvendig for å etablere foreldreskap og foreldreansvar etter reglene i barneloven. Det vil være tilfelle dersom en juridisk mann føder barn. Det skal da legges til grunn at vedkommende kroppslig sett er kvinne og er den som har født barnet. Han skal regnes som forelder etter barneloven § 2 om morskap og vil ha de rettigheter og plikter som følger av foreldreskapet. Farskap eller medmorskap vil etableres etter vanlige regler, eventuelt med hjelp fra det offentlige etter barneloven § 5.

Dersom en mann endrer juridisk kjønn til kvinne og får barn sammen med en kvinnelig ektefelle eller samboer ved hjelp av assistert befruktning, kan det fastsettes at hun er medmor etter reglene i barneloven med forskrifter. I slike tilfeller vil det ikke være nødvendig å etablere foreldreskap ut fra det kroppslige kjønn.

Dersom paret får barn uten hjelp av assistert befruktning, vil derimot vilkårene for medmorskap ikke være oppfylt. I slike tilfeller vil det være nødvendig å legge det kroppslige kjønn til grunn for å få etablert foreldreskap for den personen som har endret juridisk kjønn. Foreldreskap vil i slike tilfeller etableres etter reglene om farskap i

barneloven. Dersom paret er gift vil hovedregelen være fastsettelse etter pater est- regelen i § 3 første ledd. For ugifte vil farskap normalt fastsettes ved erklæring etter barneloven § 4.

Det følger også av forslaget til endringer i bioteknologiloven § 2-1 nytt andre ledd at det kroppslige kjønn kan legges til grunn ved anvendelse av reglene om assistert befruktning i bioteknologiloven §§ 2-2, 2-3, 2-13 og 2-17.

Etter § 6 andre ledd, vil en person som har endret sitt juridiske kjønn uten å gjennomgå kjønnsbekreftende behandling, opparbeide seg rettigheter og plikter knyttet til svangerskap og fødsel basert på sitt kroppslige kjønn. Dette gjelder for eksempel dersom en kvinne som har endret juridisk kjønn blir gravid og føder barn. Vedkommende vil opparbeide seg rettigheter etter for eksempel folketrygdloven kapittel 14 om ytelser ved svangerskap, fødsel og adopsjon, blant annet rett til engangsstønad etter § 14-17.

Til § 8 nr. 1

Etter forslaget til endringer i navneloven endres aldersgrensen for selv å kunne ta, endre eller sløyfe navn eller etternavn fra 18 til 16 år.

13 Forslag til lov om endring av juridisk kjønn

§ 1 Med juridisk kjønn menes det kjønn en person er registrert med i Folkeregisteret.

§ 2 Person som er bosatt i Norge og som opplever å tilhøre det andre kjønn enn det vedkommende er registrert med i Folkeregisteret, har rett til å få endret sitt juridiske kjønn.

§ 3 En person som har endret sitt juridiske kjønn, kan endre tilbake til sitt tidligere juridiske kjønn etter reglene i § 2.

§ 4 Barn som har fylt 16 år kan selv søke om endring av juridisk kjønn.

Barn mellom 7 og 16 år må søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvar.

Søknad om endring av juridisk kjønn for barn under 7 år fremmes av den eller de som har foreldreansvar for barnet. Barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter om det saken gjelder, skal informeres og gis mulighet til å uttale seg før søknaden fremmes. Det er et vilkår for endring at barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Søker må legge frem dokumentasjon fra helsepersonell på tilstanden.

§ 5 Søknad om endring av juridisk kjønn behandles av skattekontoret (folkeregistermyndigheten). Skattekontorets vedtak i sak om endring av juridisk kjønn kan påklages til Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

§ 6 Det juridiske kjønn skal legges til grunn ved anvendelsen av andre lover og forskrifter. Det kroppslige kjønn skal likevel legges til grunn dersom det er nødvendig for å etablere foreldreskap og foreldreansvar etter barneloven. En person som endrer sitt juridiske kjønn vil beholde rettigheter og plikter som følge av farskap, morskap eller medmorskap.

En person som har endret sitt juridiske kjønn uten å gjennomgå kjønnsbekreftende behandling, opparbeider seg rettigheter og plikter knyttet til svangerskap og fødsel basert på sitt kroppslige kjønn.

§ 7 Departementet kan gi forskrift om utfylling og gjennomføring av bestemmelsene i loven.

§ 8 Fra tidspunktet loven trer i kraft, gjøres følgende endringer i andre lover:

1. i lov 7. juni 2002 nr. 19 om personnavn (navneloven) gjøres følgende endringer:

§ 10 andre ledd skal lyde:

Personer over 16 år kan ikke ta, endre eller sløyfe fornavn eller etternavn mer enn en gang hvert tiende år. Vedkommende kan likevel innen ti år:

1. ta som etternavn etternavnet til en ektefelle eller en samboer som vedkommende har bodd sammen med i minst to år eller har barn sammen med, eller for navn som har en tradisjon i en kultur som ikke skiller mellom fornavn og etternavn, ektefellens eller samboerens fornavn,
2. ta som etternavn et etternavn som vedkommende tidligere har hatt,
3. ta som etternavn steforeldres, fosterforeldres eller adoptivforeldres etternavn, og
4. endre fornavnet tilbake til det fornavnet vedkommende hadde før endringen,
5. ta, endre eller sløyfe fornavn eller etternavn dersom det foreligger særlige grunner.

§ 12 skal lyde:

§ 12 Melding om navn for barn

Melding om å ta, endre eller sløyfe navn for noen som ikke har fylt 16 år, skal fremsettes av den eller de som har foreldreansvaret, eller disse må ha samtykket i meldingen. Gjelder

meldingen et barn over 12 år, må også barnet selv ha samtykket. Selv om det ikke foreligger samtykke etter første eller annet punktum, kan meldingen godtas dersom det foreligger særlig grunn.

2. i lov 5. desember 2003 nr. 100 om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven) gjøres følgende endringer:

§ 2-1 nytt andre ledd skal lyde:

Ved assistert befruktning til personer som har endret sitt juridiske kjønn, jf. lov ... om endring av juridisk kjønn, uten å ha gjennomgått kjønnsbekreftende behandling, kan personens kroppslige kjønn legges til grunn ved anvendelsen av bestemmelsene i §§ 2-2, 2-3, 2-13 og 2-17.

§ 2-4 skal lyde:

Befruktning utenfor kroppen kan bare finne sted dersom *en eller begge personene i et par* er befruktningsudyktig eller ved uforklarlig befruktningsudyktighet.

§ 2-5 andre ledd skal lyde:

Før behandlingen påbegynnes, skal behandlende lege påse at det foreligger skriftlig samtykke fra *begge personene i paret*. Ved gjentatte behandlinger skal nytt samtykke innhentes. Bare personer over 18 år som ikke er fratatt rettslig handleevne på det personlige området, kan gi slikt samtykke.

§ 2-15 skal lyde:

Befruktede egg kan ikke innsettes i livmoren til en annen *person* enn den eggcellen stammer fra.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om tilbakeføring av befruktede egg i *en persons* kropp ved befruktning utenfor kroppen.

§ 2-16 tredje ledd skal lyde:

Lagrede befruktede egg skal ikke benyttes til reproduksjon når *en av personene* i paret som har søkt assistert befruktning, er død eller ikke lenger har samtykkekompetanse.

§ 2-17 tredje og fjerde ledd skal lyde:

Lagrede ubefruktede egg og lagret eggstokkvev kan bare oppbevares så lenge hensynet til *den* som har avgitt materialet, tilsier det og det kan anses medisinsk forsvarlig.

Ved *avgivers* død skal lagrede ubefruktede egg og lagret eggstokkvev destrueres

§ 2-18 første ledd skal lyde:

Donasjon av egg eller deler av dette fra en *person* til en annen er forbudt.